

19. Про заходи щодо реалізації Закону України «Про охорону прав на сорти рослин»: Постанова Кабінету Міністрів України, 19 серпня 2002 р., № 1183 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 34. – Ст. 1592.

20. Комиссаров А.А. Охрана достижений растениеводства в странах восточной Европы: автореф. дис. на получение канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Гражданское право, семейное право» / А.А. Комиссаров. Моск. сельскохоз. академия им. К.А. Тимирязева. – Москва, 1990. – 21 с.

21. Лазарев Б.М. Государственная служба / Б.М. Лазарев // – М.: ИТП РАН, 1993. – 16 с.

22. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Верховна Рада УРСР, 7 грудня 1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.

23. Пушкар М.В. Організаційно-правові засади охорони прав на сорти рослин в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандид. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.В. Пушкар, Інститут законодавства Верховної Ради України. – Київ, 2006. – 17 с.

УДК 342.4

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНИХ ФАКТІВ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

THEORETICAL-METHODOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL-TECHNICAL FACTORS OF LEGAL FACTS DEVELOPMENT IN CONSTITUTIONAL LAW OF UKRAINE

Бровченко Н.В.,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри конституційного та трудового права

Запорізького національного університету

У статті аналізуються проблеми визначення факторів, що впливають на розвиток і якісно оновлене розуміння юридичних фактів у конституційному праві України. Також окремо досліджуються теоретико-методологічні та організаційно-технічні фактори, які тим чи іншим чином впливають на розвиток юридичних фактів у конституційному праві України.

Ключові слова: фактори, теоретико-методологічні, організаційно-технічні, юридичні факти.

В статье анализируются проблемы определения факторов, которые влияют на развитие и качественно обновленное понимание юридических фактов в конституционном праве Украины. Также отдельно исследуются теоретико-методологические и организационно-технические группы факторов, которые тем или иным образом влияют на развитие юридических фактов в конституционном праве Украины.

Ключевые слова: факторы, теоретико-методологические, организационно-технические, юридические факты.

The article analyzes the problem of determining the factors that affect the development and understanding of the qualitative upgrade of the legal facts in the constitutional law of Ukraine. Also separately investigated the theoretical and methodological, organizational and technical groups of factors which in any way affect the development of the legal facts in the constitutional law of Ukraine.

Key words: factors, theoretical and methodological, organizational and technical, legal facts.

Останнім часом в українській правовій дійсності спостерігається процес локальних змін галузевого законодавства, і в першу чергу – конституційного. Це обумовлюється, насамперед, трансформацією економічної, політичної, соціальної та ідеологічної сфер українського суспільства, яка характеризується значними як позитивними, так і негативними тенденціями. Вивчення реальних процесів, що відбуваються у сфері конституційно-правового регулювання, надає змогу виділити серед інших, по-перше, якісну новелізацію вітчизняного конституційного права, по-друге, інтенсифікацію законотворчої діяльності та, по-третє, послаблення впливу науково-теоретичних позицій на правотворчу та правозастосовну діяльність. Усе вищезазначене суттєво впливає на розвиток та якісно оновлене розуміння юридичних фактів у конституційному праві та потребує ґрунтовного, всебічного аналізу факторів, які сприяють чи перешкоджають цьому процесу.

Серед вчених, які тим чи іншим чином займалися дослідженням юридичних фактів у теорії права та інших галузевих науках, можна назвати таких, як: С.С. Алексєєв, Є.І. Аюєва, О.В. Барінов, Ю.В. Данилюк, І.М. Ільошихін, О.С. Іоффе, В.Б. Ісаков, Д.Б. Катков, С.Ф. Кечек'ян, А.М. Колодій, В.М. Корельський, Е.В. Корчіго, О.О. Красавчіков, В.В. Лазарев, В.О. Лучін, О.В. Малько, М.М. Марченко, М.І. Матузов, А.Ю. Олійник, В.С. Основін, В.Д. Первалов, І.М. Погребний, Ю.К. Толстой, В.Л. Федоренко, О.Ф. Фрицький, Р.Й. Халфіна, А.Ф. Черданцев, Л.С. Явич та інші. Але науковці торкалися означеної проблематики лише оглядово, не заглиблюючись у ґрунтовний аналіз

факторів, що впливають на розвиток юридичних фактів, хоча на сьогоднішній день існує нагальна потреба в їх комплексному дослідженні в контексті еволюційного динамічного розвитку галузі конституційного права.

Мета цієї статті полягає в дослідженні теоретико-методологічних та організаційно-технічних груп факторів, що впливають на розвиток та якісно оновлене розуміння юридичних фактів у конституційному праві України.

Факторний аналіз будь-якого правового явища є науковим прийомом, що виникає в рамках загальних системних досліджень та застосовується сьогодні досить активно при вивченні різних систем. Факторний аналіз заснований на тому, що будь-яке явище, що розглядається як система, являє собою певну впорядковану сукупність елементів, що знаходяться у взаємозв'язку та є взаємообумовленими. Не є виключенням у цьому контексті й факторний аналіз системи юридичних фактів у конституційному праві. При цьому фактори впливають на розвиток юридичних фактів як всередині системи конституційних правовідносин, так і поза її межами. Фактори можна розглядати як причину і як результат розвитку юридичних фактів. Наприклад, фактори розвитку юридичних фактів можна розглядати, з одного боку, як причину впливу на динаміку конституційних правовідносин, а з іншого – їх виникнення є результатом діяльності певних суб'єктів конституційних правовідносин.

Отже, під факторним аналізом юридичних фактів пропонуємо розуміти комплексне та системне вивчення впливу певних явищ на виникнення нових, розвиток та якісно оновлене розуміння існуючих юридичних фактів у конституційному праві України.

Одним із напрямків розвитку юридичних фактів у конституційному праві є підвищення ефективності правового регулювання в цілому та якості законодавства, оскільки саме в нормах права закріплюються фактичні моделі обставин. Розробка та застосування методології факторного аналізу дозволяє врахувати якісні зміни соціальних, економічних, політичних, екологічних, психологічних та ін. суспільних відносин залежно від обставин, а також вибудувати факторні моделі розвитку теорії юридичних фактів, що є необхідним елементом процесу прогнозування та оптимізації механізму конституційно-правового регулювання.

Для того, щоб всебічно розглянути проблему розвитку та оновленого розуміння юридичних фактів у конституційному праві, насамперед необхідно проаналізувати фактори, що цьому сприяють. Та перш за все слід здійснити етимологічний та семантичний аналіз терміну «фактори».

У більшості наукових джерел під фактором (лат. *factor* – той, що робить, створює) розуміється рушійна сила, причина будь-якого процесу чи явища або істотна обставина в будь-якому процесі чи явищі [1, с. 1314; 2, с. 736; 3, с. 566]. Інакше кажучи, фактори формування та розвитку юридичних фактів – це умови, причини та чинники, за наявності яких виникають, розвиваються, набувають якісно оновленого розуміння юридичні факти в конституційному праві України.

Загальновідомо, що юридичним фактом є конкретні життєві, соціально значущі обставини, які, будучи передбаченими в конституційно-правовій нормі, викликають виникнення, зміну чи припинення конституційних правовідносин. Тому факторний аналіз розвитку юридичних фактів у конституційному праві тісно пов'язаний із факторами розвитку всієї системи конституційного законодавства.

Фактори розвитку юридичних фактів у конституційному праві можна поділяти на: позитивні та негативні; об'єктивні та суб'єктивні; історичні, генетичні, інтеграційні, антропологічні, прогностичні, соціально-економічні, політичні, екологічні, демографічні, міжнаціональні, організаційні, соціально-психологічні, техніко-юридичні, глобалізаційні, інформаційні, науково-методологічні, науково-теоретичні тощо.

Об'єктивні фактори полягають у виявленні та дослідженні процесів, явищ, чинників, що впливають на розвиток юридичних фактів у конституційному праві України поза межами свідомої людської діяльності. До них можна віднести розвиток чи виникнення різноманітних природних (географічних), економічних, соціальних, демографічних умов життя населення, внаслідок чого відбувається переоцінка та конкретизація цих умов в індивідуальних та колективних юридично значущих інтересах. У контексті викладеного пропонуємо до об'єктивних факторів розвитку юридичних фактів відносити: історичні, економічні, екологічні, географічні, демографічні, антропологічні, темпоральні та інші.

На відміну від об'єктивних факторів розвитку юридичних фактів, що здійснюють вплив на конституційні правовідносини, суб'єктивні фактори впливають переважно на виникнення чи динаміку конституційних правовідносин залежно від дій тих чи інших суб'єктів конституційного права. До суб'єктивних факторів розвитку юридичних фактів можна відносити теоретико-методологічні, соціально-психологічні, організаційно-технічні, політико-правові та інші.

Для загального уявлення про сутність та зміст факторів, що здійснюють вплив на формування нових та якісно оновлене розуміння існуючих юридичних фактів у конституційному праві України, доцільно розглянути теоретико-методологічні та організаційно-технічні групи факторів.

Теоретико-методологічні фактори, насамперед, відображають ступінь наукової обґрунтованості правових

рішень, якість інтенсивності та ефективності взаємодії правотворчих органів та наукових установ з проблем визначення тактики і стратегії правового розвитку, спрямованості і змісту заходів у галузі розвитку правової політики та системи законодавства, що виступають в якості конституюючої ознаки розвитку юридичних фактів. До теоретико-методологічних факторів розвитку юридичних фактів у конституційному праві слід віднести, насамперед, становлення конституційної доктрини, розробку концепцій, планів, програм розвитку відповідних сфер конституційних правовідносин.

У сучасній конституційній науці та практиці конституційна доктрина має дуалістичне теоретико-нормативне значення. Завданням конституційної доктрини є обґрунтування та сприяння закріпленню в конституційно-правових нормах прийнятних, належних, ефективних і працездатних механізмів досягнення кінцевого результату правового регулювання – виникнення, зміни чи припинення конституційно-правових відносин.

Конституційно-правову доктрину в широкому розумінні можна розглядати в кількох аспектах. По-перше, як найважливішу частину правової системи суспільства, представлену у вигляді систематизованих та загально-визначених ідей, поглядів, концепцій та уявлень про право, конституційно-правові явища, про процес конституційно-правового впливу на суспільні відносини тощо, які знайшли відображення у правових приписах, що мають нормативний зміст та виступають регуляторами суспільних відносин. По-друге, як спосіб політико-правової діяльності, що складається в державі, відображає соціальні потреби сучасного суспільства і встановлюється у вигляді конкретної єдності права і держави, права і політики, права і духовно-моральних засад. По-третє, як практичне втілення політико-правових перетворень, що відповідають ідеалам, принципам і вимогам сучасного соціального розвитку, для сприяння втіленню даного ідеалу в конституційно-правовий простір держави, в силу чого даний ідеал стає складовою конституційно-правової діяльності.

До теоретико-методологічних факторів можна також відносити плани та програми. Наприклад, план законотворчої діяльності Верховної Ради – парламенту України. Плани і програми є формалізованим, послідовним переліком заходів з реалізації принципів, способів і механізмів конституційного розвитку, що обґрунтовані доктриною. Серед прикладів програм та планів можна назвати такі: «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» [4], «Програма інтеграції України до Європейського Союзу» [5] та інші.

Отже, конституційні концепції, доктрини, плани, програми є, з одного боку, позитивними теоретико-методологічними факторами якісно оновленого розуміння та розвитку юридичних фактів та вдосконалення механізму конституційно-правового регулювання, з іншого боку, самостійними юридичними фактами, що спричиняють виникнення, зміну чи припинення конституційно-правових відносин. Вищезазначене свідчить, що проблемам конституційної стратегії, до якої входять питання планування та прогнозування, концептуальні та довгострокові підходи до розвитку юридичної практики, приділяється недостатньо уваги в конституційному праві.

Наступна група – організаційно-технічні фактори, які відображають процедуру підготовки та прийняття правових актів, чим безпосередньо впливають на формування якісно нових юридичних фактів у конституційному праві України. До цієї групи можна відносити такі фактори, як юридико-технічні, систематизаційні, лінгвістичні (лексико-семантичні), науково-теоретичні та інші.

Ефективність механізму конституційно-правового регулювання, насамперед, залежить від якості фактичних моделей обставин (які перетворюються на юридичні факти), що містяться в нормативно-правових актах. Проте

розвитку юридичних фактів сприяє не тільки кількість та зміст нормативно-правових актів, але й технічне вдосконалення. На жаль, як показує практика, велика кількість нормативних актів у конституційному праві мають певні недоліки, до яких можна віднести невизначеність змісту, стилістичну недбалість, невірне оформлення реквізитів, невірну композиційну побудову змістової частини акту, термінологічну невизначеність, суперечність змісту вже існуючих правових актів нещодавно прийнятим, нерозробленість концептуальної наукової бази політичного, економічного, соціального конституційного реформування, безсистемність та стихійність законодавчої діяльності та інші. Все перелічене є негативними факторами, що впливають на якість механізму конституційно-правового регулювання, правозастосовчої діяльності та розуміння юридичних фактів, що, у свою чергу, призводить до дефектності юридичних фактів.

Під юридико-технічними факторами розвитку юридичних фактів у конституційному праві в широкому сенсі слід розуміти вдосконалення юридичної техніки. За визначенням К. В. Максимової, «юридична техніка – це сукупність техніко-юридичних засобів, прийомів і правил їх практичного використання для створення правових актів, їх інтерпретації, застосування та систематизації» [6, 7]. У спеціальній літературі останнім часом спостерігається багатоманітність поглядів на розуміння юридичної техніки. Вона розглядається і як те, що забезпечує правильність, якість правових актів, і як те, що сприяє досягненню правових цілей [7, с. 70]. У будь-якому її розумінні юридична техніка впливає на правотворчість, сприяє успішному вивченню суспільних відносин, виявленню значущих проблем суспільного розвитку, потреби законодавчого регулювання і оптимальному нормативному врегулюванню максимально широкого кола суспільних відносин шляхом закріплення в правовій нормі відповідних моделей фактичних обставин. На сьогоднішній день у сфері конституційного права не охоплені правовим регулюванням залишаються досить багато питань, а тому законодавцю слід виправити цю ситуацію і прийняти низку законів: «Про статус сільського, селищного, міського голови», «Про конституційно-правову відповідальність», «Про статус Президента України», «Про територіальний устрій України», Виборчий кодекс України та багато інших, що сприятиме розвитку юридичних фактів та вдосконаленню механізму конституційно-правового регулювання.

Лексико-семантичними факторами розвитку юридичних фактів є належне використання мовних засобів у процесі правотворчої діяльності. Мова – найважливіший засіб передачі інформації, узагальнення, обміну думками. Вона характеризує людей як розумних істот. Як зазначає Д. В. Долотова, «...за допомогою слів систематизується досвід

пізнання оточуючого світу і формуються думки, без мови неможливим є людське життя» [8, с. 136]. Дійсно, в правотворчій діяльності необхідно турбуватись про те, щоб норми права точно відображали об'єктивну реальність і були здатні, перетворюючись на юридичні факти, викликати правові наслідки.

Отже, належне використання правотворцем зазначених правил забезпечить оптимальний розвиток юридичних фактів у конституційному праві України та сприятиме підвищенню ефективності механізму конституційно-правового регулювання.

Дотримання мовних правил також сприятиме виявленню та усуненню корупціогенних факторів, під якими розуміються умови нормативно-правового характеру, що створюють можливість для прояву корупції. До корупціогенних факторів вчені відносять: 1) фактори, що встановлюють для правозастосовця досить широкі межі вільного розсуду чи можливість необгрунтованого застосування виключення із загальних правил; 2) фактори, що містять невизначені, нездійсненні, складноздійсненні чи обтяжливі вимоги [9, 116]. Для запобігання виникненню корупції, наприклад, у Російській Федерації було запроваджено інститут антикорупційної експертизи нормативно-правових актів. В Україні запроваджено антикорупційну експертизу з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року [10]. Основною метою антикорупційної експертизи є виявлення в проектах нормативно-правових актів норм, що можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень.

Наступною групою організаційно-технічних факторів розвитку юридичних фактів є систематизаційні, які полягають в обліку та систематизації існуючих нормативно-правових актів задля досягнення єдності правових норм, усунення колізій, ліквідації прогалин у конституційно-правовому регулюванні тощо.

На процес розвитку юридичних фактів у конституційному праві впливає чимало інших факторів, але викладеного цілком достатньо для усвідомлення важливості їх урахування з метою вдосконалення та ефективності подальшого розвитку механізму конституційно-правового регулювання.

Проведений аналіз факторів, що впливають на розвиток юридичних фактів у конституційному праві України, дозволяє говорити про їх досить широку різноманітність: кожна група має відносну самостійність по відношенню до інших груп, знаходиться в історичній динаміці та залежно від спрямованості правової політики держави може займати переважні позиції в процесі стратегічного розвитку всієї системи права. Саме тому для формування ефективною системи права важливим є визначення стратегічних пріоритетів розвитку системи законодавства, своєрідних правових орієнтирів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад: голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
2. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 57000 слов / [под ред. Н. Ю. Шведовой] / С.И. Ожегов. – М.: Рус. яз., 1986. – 797 с.
3. Словарь иностранных слов. – М.: Рус. яз., 1989. – 623 с.
4. Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини»: Закон України від 5 березня 2009 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1065-17>
5. Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Схвалена Указом Президента України від 14 вересня 2000 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00>.
6. Максимова Е.В. Юридическая техника как средство повышения эффективности нормативных правовых актов Федеральных органов исполнительной власти: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Е.В. Максимова; Московский новый юридический институт. – М., 2009. – 26 с.
7. Бачернихина М.В. Техника установления фактических обстоятельств как элемент единой системы юридической техники / М.В. Бачернихина // Вестник Владимирского юридического института. – 2009. – №2. – С.69-71.
8. Долотова Д.В. Особенности языка правоприменительных актов-документов / Д.В. Долотова // Вестник Владимирского юридического института. – 2008. – №2. – С. 136-141.
9. Яновский Е.С. Коррупциогенные факторы в российском законодательстве: деформации нормативно-правового толкования / Е.С. Яновский // Юристы-Правоведы. – 2010. – №4. – С.115-119.
10. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 7 квітня 2011 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>